

Vapulla on tietysti hyvinkin vanhat perinteet, ovathan kaikki kansat viettäneet kevään alkamisen juhlaa ja liittäneet siihen monenlaista ilonpitoa, myös Bacchuksen palvontaa. Vain pari esimerkkiä. Urbanuksen päivä toukokuun loppupuolella on ollut vanhastaan viininviljelijöiden juhla. Meillä Suomessa antauduttiin kevätkylvöjen päätteeksi riemunpitoon, niin kuin Agricola todistaa: ”Ja kun kevätkylvö kylvettiin,/ silloin Ukon malja juotiin./ Siihen haettiin Ukon vakka,/ niin juopui piika että akka./ Sitten paljon häpeää siellä tehtiin,/ kuin sekä kuultiin että nähtiin.” Kirkko mukautti aikanaan pakanalliset menot omaan juhlaalenteeriinsa.

Mutta vappu nykyisessä muodossaan tuskin on saanut perinteitään varsinaisesti agraarisesta toukokuun juhlasta, vaan se on hahmottunut lähinnä urbaanisessa elämänpiirissä. Säätyläisväestöllä on kaikei ollut vanhastaan omat keväänviettopapansa, ja niiden perinteet lienevät vähitellen sulautuneet ylioppilasvapuksi.

Miten sitten meillä on alkanut toukokuun ensimmäisen päivän juhliminen? Yrjö Soini antaa asiaan seuraavan selityksen.

Ruotsalaista lähtöä oleva ravintoloitsija Kaisa Wahllund, joka oli aloittanut uransa Turussa ja muuttanut sittemmin senaatin ja akatemian mukana Helsinkiin, vuokrasi vuonna 1837 Kluuvinlahden rannalta, Seurapuutarhasta, myyntikojun. Seuraavana vuonna hän rakennutti sinne uuden ravintolan, ja puisto sai ajan mittaan hänen mukaansa nimen Kaisaniemi.

Kaisa Wahllund oli akatemian väen suosiossa. Ylioppilaat saivat hyväntahtoiselta ravintoloitsijalta ymmärtämystä, ja niinpä he kiitollisuutensa osoitukseksi menivät tervehtimään häntä hänen syntymäpäivänään, toukokuun ensimmäisenä. Ja kun liikuttunut Kaisa pani pöydän koreaksi, päättivät ylioppilaat uudistaa käynnin myös seuraavana keväänä. — Näin siis Yrjö Soini ylioppilaiden vapputradition synnystä.

Mutta ylioppilasvapun perinteet taitavat sittenkin juontua hieman kauempaa, sillä jo Turun vanhassa akatemiassa kuului kevätjuhlan vietto vakiintuneeseen ohjelmaan. Sen lähtökohtana lienee ollut Ruotsissa vietetty kansanomaisen vappu, jonka juhlintaan kuului runsas syöminen ja juominen. Myös nuorukaisien laulukierros, *majsjunging*, saattoi helposti sulautua ylioppilaiden vappuun. Viime vuosisadan alkupuolella Turun ylioppilaat olivat jo omaksuneet kosteat kevättavat.

Majkalas kuului siis asiaan jo ennen kuin akademia siirtyi Helsinkiin. Kerran sellainen piti vietettävän Turussa juuri 1. 5. Mutta tuo päivä sattui olemaan kylmä ja sää muutenkin huono, kuten toukokuun alussa usein on, joten päätettiin lykätä tilaisuus tuonnemmaksi. Mutta siitä huolimatta juhla vietettiin 1. 5. Nyt ylioppilaat vain seurasivat Venäjällä noudatettua vanhaa lukua, joka oli 13 vuorokautta meikäläistä ajanlaskua jäljessä. Tämä juliaaninen vappu sattui siis Floran päivän tienoille.

Tässä kalaasissa olivat ylioppilaiden lisäksi professorit ja eräät muut honora-

tiores. Niin suuri oli osallistumisinnostus, että vihaisuudestaan tunnettu arkkiatri Bonsdorff suorastaan peruutti matkasuunnitelmansa ja kestitsi kutsun esittäjiä ”med frukost och vin utaf fan”, siis tarjoamalla aterian ja pirunmoisesti viiniä.

Ja kaikkea muuta kuin raitis tuo juhla olikin. Isäntinä oli 160 ylioppilasta, ja kentälle pystytettyihin teltoihin oli varattu 100 pulloa arrakkia ja 60 kannua punaviiniä. Jano ei varmaan päässyt pahemmin yllättämään, sillä kannu on nykymittoina runsaat 2,5 litraa.

Erästä kevätjuhlaa kerrotaan vietetyn ”med skott, musik och dryck”. Vuoden 1817 juhla oli niin voimallinen, että Turun kaupungin vartiot vahvistettiin ylioppilaiden paluun varalta. Sammuneet toverit tuotiin juomatantereelta kotiin hevospeilillä. Runsas alkoholin käyttö näyttää siis kuuluneen akatemian nuorison elämänmenoon, olipa yliopistossa oikea juopotteluseurakin, jonka jäsenten piti joka päivä nauttia alkoholia.

Ehkä vauhdikkain kevätjuhla oli vuonna 1816, kun pohjalaiset kokoontuivat Kärsämäen kentälle lyömään palloa ja nauttimaan nesteitä. Mukana oli 52 miestä, ja heidän janonsa sammuttamiseksi oli varattu kaksi ankkuria punssia ja puoli ankkuria bissofia (pomeranssin, sokerin ja paloviinan sekoitusta). Kun ankkuri oli lähes 40 litraa, ei ollut ihme, että vielä viikon kuluttua pallo-ottelun osanottajat saivat jäännösviinoista ”kolmen neljäosan humalan”.

Kun akatemia Turun palon jälkeen oli siirretty Helsinkiin, ryhdyttiin täällä jatkamaan vanhoja perinteitä. Yliopisto oli tuolloin vielä niin pieni, että juhlapäivä voitiin valita heti sään ollessa suotuisa. Kevätjuhlaa vietettiin tavallisesti Kuntähden kentällä. Ne olivat Turun perinteestä versoneita tilaisuuksia, joissa ylioppilaskunta kokonaisuudessaan ilmaisi yhteiset tuntonsa, niillä oli Matti Klingen sanoin ”arvokas sijansa ylioppilaskunnan yhtenäistymisen tiellä”. Viranomaiset hieman pelkäsivät näitä juhlia, ei alkoholin liiallisen käytön vuoksi vaan

sen takia, että ylioppilaat saattoivat juhlahumussa riehaantua ilmaisemaan tunteita, joiden esittämistä silloisissakaan oloissa ei pidetty suotavana.

Varsinkin pelkäsivät viranomaiset, millaisia maljoja kulloinkin esitettiin tyhjentäväksi. Myös viinin siivittämät puheet saattoivat sisältää arkaluonteisia asioita. Mutta esimerkiksi sellainen ylioppilasjohtaja kuin Snellman osasi pitää omansa kurissa. Näin kertoo vuoden 1836 kevätjuhlasta Topelius, jota lainaan Matti Klingen mukaan: ”Ilta oli silloin pitkälle kulunut, ilma viileä ja punssin vaikutus tuntui vanhimmista uhkaavalta, mutta ei otettu kuuleviin korviin puheita kotiinlähdestä. ’Odottakaahan vähän’, sanoi Snellman ja nousi puhujalavalle. Hän esitti voimakkain sanoin isänmaan maljan. Siinä hän seiso i kaikkien näkyvässä lasi kädessä, ja kun hän oli lopettanut, heitti hän tyhjennety n lasin maahan niin että se särkyi tuhansiksi sirpaleiksi. Kuka ei tahtonut seurata hänen esimerkkiään? Vanha tapa, ettei lasista, jota oli kunnioitettu semmoisella maljalla, saisi enää mitään halvempaa maljaa juoda, sai kannatusta. Yhdessä hetkessä oli kaikki lasit hurraten lyöty palasiksi, ja kun ei ollut enää mistä juoda, noudatettiin kernaasti kotiinmenon kehotusta.” Topelius lisää Snellmania tarkoittaen: ”Se mies se tuns i väkensä eikä säästänyt voimannäytteitä.”

Samanlainen oli asetelma helmikuun vallankumousvuoden 1848 Floran päivänä, jolloin Maamme-laulu ensi kerran esitettiin ja Fredrik Cygnaeus piti kuuluisan puheensa Suomen nimelle. Kulkue lähti klo 15:n maissa yliopistolta ja marssi soittokunnan sävelten tahdissa Kumpul an kentälle. Pari tuntia myöhemmin alkoivat juhlat. Ylioppilaita oli noin 300 ja heidän vieraitaan pari sataa. Naiset seurasivat vaunuista juhlan menoa. Oli torvisoittoa, laulua ja ennen muuta puheita ja maljoja, ainakin yksitoista ja muutama vastauspuhe lisäksi. Varalla oli 500 kannua punssia, ja kun osanottajiakin oli puolisen tuhatta, oli juoma-anti runsaat 2,5 litraa punssia suuta kohti. Niinpä

jouduttiinkin nuutuneita tovereita varten tekemään kentällä olevasta ladosta lepopaikka, Mon repos. Melkoinen osa pystyi kuitenkin marssimaan omin voimin takaisin kaupunkiin.

Cygnaeuksen puheesta ei ole meille säilynyt tekstiä, vain jälkivaikutelmia, ja luultavasti sen suurta mainetta on siivittänyt jossakin määrin myös runsas tarjontu. Pacius luuli tehneensä Runebergin sanoihin tilapäisen sävelmän, mutta Maamme-laulu jäi pysyväksi.

Näin jatkuivat ylioppilaiden kevätjuhlat. Kun ylioppilaskunta oli pieni, voitiin ajankohta helposti sovittaa sään mukaan, mutta vuosisadan loppupuolella nämä tilaisuudet vakiintuivat vapuksi, ja niitä ryhdyttiin viettämään ulkoravintoloissa.

Maamme-laulun 50-vuotisjuhla kyllä vietettiin Kukan päivänä 1898 Kumtähden kentällä. Tilaisuus oli täysin raitis, mutta silloinhan pidettiin juomalakkoa. Paavo Snellmanin (Virkkusen) aloitteesta päätettiin ryhtyä säännöllisesti juhlimaan Kukan päivää. Mutta vapun vietto jatkui siitä huolimatta. Kun opiskelijamäärät kasvoivat, kieliriita jyrkkeni ja suomalaiset pääsivät selväksi enemmistöksi ylioppilaskunnassa, alkoivat kielipuolueet viettää vappua erikseen. Ruotsalaiset valtasivat Kaisaniemen ja suomalaiset siirtyivät Alppilaan, myöhemmin Kaivohuoneelle ja Ullanlinnaan.

Työväen vappu

Entä sitten työväen vappu ja sen perinteet? Syntyessään vuonna 1889 päätti toinen internationaali ryhtyä viettämään vappua sosiaalidemokraattien kansainvälisenä juhla- ja mielenosoituspäivänä. Lähtökohtana lienee ollut se, että Yhdysvalloissa oli toukokuun ensimmäinen päivä ns. *moving-day*, jolloin työsopimukset uusittiin tai työpaikkaa vaihdettiin. Tämä päivä on yleisesti ollut muuallakin kahden kauden taitekohta, muistakaamme vaikkapa Henrik Achreniuksen Laulua Papin Frouville, jotka toukokuun ensimmäisenä voivat armo- vuosijärjestelmän johdosta iloita, ”koska

saavat luotta,/ että kaxi vuotta/ vielä vissi, vielä vissi heillä turva on”. Eräissä maissa toukokuun alku on ollut myös yleinen muuttopäivä.

Internationaalinen kehoitus noudattivat meillä Helsingin kirjaltajat jo seuraavana vuonna. Tilaisuus oli pikemmin pääkaupunkilaisten suosima saariretki kuin mielenosoitus. Tämän Korkeasaassa vietetyn ensimmäisen työväen vapun ensimmäisen suomenkielisen vappupuheen piti faktori H. J. Wirtanen, ja se alkoi sanalla: ”Toverit!” Tilaisuudessa käsiteltiin ”niitä tähän päivään ulkomaan suurissa tehdaskaupungeissa liittyviä työväen mielenosoituksia, jotka tarkottavat työmiesten työpäivän lyhentämistä. Rattoisasti kului sitten aika soiton, laulun ja tanssin vaihdellessa”.

Näin kertoi Uusi Suometar 2. 5. 1890. Kirjaltajien ensimmäinen vappu jätti myös ylevän alkoholiperinteen vai pitäisikö sanoa raittiusperinteen, sillä Uusi Suometar päättää kuvauksensa seuraavasti: ”Lopuksi mainittakoon seikka, joka Helsingin kirjanpainajille tuottaa kunniaa. Raittius oli kerrassaan tällä huviretkellä vallalla. Ainoastaan yksi yhteinen malja juotiin, — enimmäkseen nautittiin virvoitusjuomia ja simaa.”

Työväenliike kävi siis hyvästä esimerkiksi. Myöhemmin raittius sai sen piirissä kannatusta viinalakon aikana. Työväestä näet koetti pidättäytymisen avulla panna sulun viinaporvareiden saalistukselle, kuten Työmies juomalakon aattona 30. 4. 1898 kirjoitti. Työkansan oli nyt lähdeävä etsimään ”uusua teitä raittiista aarniometsästä”, sen oli muutettava kurssia ”tallusteltuaan tähän asti rahavallan rakentamia valtateitä pitkin. Huomenna on sinulla tilaisuus valita joko edelleen epämieluisesti horjua alkohoolihuumeessa, katse hämäränä, ruumis raihnaisena, tahi raikkaana, elinvoimaisena astua kirkastunutta päämäärää kohti”.

Vuosisadan loppupuolella ilmeisesti ylioppilaatkin ottivat oppia työväen raittiuspyrinnöistä. Niinpä Maamme-laulun puolivuosisataiseksi muistoksi vietetty Kukan päivä oli aivan raitis, ja hankala

olisi kai ollutkin siitä kosteata tehdä, kun ylioppilaat olivat jo vappuna tervehtineet laululla työväen raittiuskulkuetta, joka rautatientorilta marssi Mäntymäelle, rinnassa juomalakon tunnus: "Pois alkohoolin valta."

Mutta kesti eräitä vuosia, ennen kuin työväki omaksui vapun omaksi juhla-keen. Retkeilypäiväksi valittiin näet aluksi kesäkuun ensimmäinen sunnuntai, joka olikin sään puolesta varmempi kuin toukokuun alku. Mutta toukokuun ensimmäinen oli Työmiehen mielestä (28. 4. 1902) näyttävämpi mielenosoituspäivä: "Mitä se kenellekään kuuluu, jos työväki menee sunnuntaina metsään luonnon helmaan juhlimaan?" Vappu oli parempi, vaikka kylmä saattoi pelottaa. Mutta marssittiinhan Norjassakin vappuna, huomautti Työmies. Jos joku pelkää mennä ulos vappuna, hän voi kuitenkin jäädä työstä pois ja ryhtyä tovereidensa kanssa keskustelemaan ajankohdan tärkeistä kysymyksistä. Vappuvapaata viereksuttiin aluksi myös työväen omassa piirissä, puhumatta siitä että työnantajat olivat vastahakoisia. Vuosisadan alussa ryhdyttiin kuitenkin jäämään töistä pois vappuna. "Se, joka ei tahdo olla iänkaiken orja, se on Vappuna työstä pois", sanoi Työmies artikkelissaan.

Vuodesta 1902 alkoi työväki viettää vappua omana juhlanan. Mainittuna vuonna puhui Helsingin Työväenyhdistyksen tilaisuudessa Matti Hälleberg (Paasivuori) työpäivän lyhentämisestä ja muurarit keskustelivat vähimmäispalkasta. Muurarien ammattiosasto vihki myös samana päivänä uuden lippunsa. Alkoholihäiriöt tuntuivat pieniltä, sillä 2. 5. kirjoitti Työmies: "Peljättyä järjestyksen häiritsemistä ei ollut ensinkään. Väkijuomat kuitenkin saattoivat parikymmentä ihmisuhria putkaan."

Työväen vappuperinne on siis ollut raittiushenkinen, ja vuosisadan vaihteeseen

sa myös ylioppilaat ja säätyläiset näyttivät siirtyneen siman kannalle. Myöhemmin on tilanne muuttunut, kun on ryhdytty ottamaan kevään juhlaa vastaan jo aatosta. Meno on tällöin käynyt kosteamaksi kuin vuosisadan vaihteessa, ja mallin ylioppilaat lienevät saaneet Upsalasta. Turussa on pantu merkille, juopumuspäivätyksiin, tilastollisesti sinänsä monitulkintaiseen ilmiöön vedoten, että ruotsalaisen esikuvan mukainen vapun vastaanotto tuli yleiseksi 1930-luvun puolivälissä, jolloin juopumuspäivätykset rupesivat olemaan aattona runsaamat kuin vapun päivänä.

Vuodesta 1902 lähtien työväestö on viettänyt vappua mielenosoituspäivänään. Suurlakoksi kiristyneessä valtiollisessa tilanteessa se ei kuitenkaan enää tyytynyt retkeilemään luonnossa vaan lähti marssimaan kadulle.

Kirjallisuus

Heinricius, G.: Skildringar från Åbo Akademi 1808—1829. Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland CI. Helsingfors 1911

Klinge, Matti: Turun ylioppilaskunta 1800-luvun alussa. Historiallinen arkisto 61. Turku 1967

Klinge, Matti: Ylioppilaskunnan historia I. Porvoo 1967

Laaksonen, Lasse: Turkulaisten julkisia vappuperinteitä vuosina 1919—1960. Scripta ethnologica 15. Forssa 1963

Laine, Y. K.: Suomen poliittisen työväenliikkeen historia III. Helsinki 1946

Lehtonen, Juhani U. E.: Vappu. Kalevalaseuran vuosikirja 59. Helsinki 1979

Nieminen, Matti: Kirjatyöntekijäin ammatillinen järjestäytyminen ja ammatit yhdistyspolitiikka vuoteen 1914. Jyväskylä 1977

Soini, Yrjö: Vieraanvaraisuus ammattina I. Keuruu 1963.